

SCOLA ROMANA.

Foia pedagogica si didactica

pentru interesele institutelor de cultura si ale organelor acestora.

Edata si redigeata de

Joanu Candrea si Basiliu Petri.

Ese odata in septimana, Vinerea. Pretiulu: pe unu anu 5 fl., pe diumetate 2 fl. 50 cr. — Pentru insertiuni: cate 5 cr. de siru si timbrulu.

Sabiiu, 30. Aprile v. 1876.

Prenumeratiunile si corespundintiele suntu a se adresá la: Redactiunea „Scólei romane“ in Sabiiu (Hermannstadt, Nagy-Szeben) franco.

Despre scalde.

(Fine).

Din numerulu precedentu amu vediutu, cumu ca pielea adepstesece in sène:

Antaiu: organele unuia dintre cele cinci sêmtîri, anume papilele tactului si capetele nervilor sensitivi, cu ajutoriulu caror'a suntemu in stare a ne procurá o multîme de intipiri relative la form'a, marimea, greutatea, soliditatea, departarea si temperatur'a corporiloru. Va se dica: pielea concurge la inmultirea cunoscintieloru nóstre despre lumea esterna, scurtu: la inavutirea culturai nóstre spirituale. Cu câtu inse unu organu, cá ori care altu instrumentu, este in stare mai buna, cu atátu functiunile seau lucrarile sale suntu mai perfecte, in casulu presentu: cu atatu intipuirile respective voru fi mai intuitive, mai chiare si mai complete.

A dóu'a: organele de secretiune, cu deosebire ghindulele sudorifere cu porii corespundietori, destinate a separá din sange materiele superflue si stricatióse, cari remanendu in corpu aru produce morburu periculósa de plumani, de anima, de nervi, de stomachu, de ficatu, de rerunchi si de piele (bube, lepra, pecingine etc.), precandu de alta parte prin o activitate mai mare a pielii si prin o secretiune mai potentiata a materieloru stricatióse se potu resulfá seau delaturá chiar si morburu interne.

Va fi chiar aici loculu, a dice ceva si despre modulu, cumu se forméza preste totu pielea. Elementele primitive, din cari se forméza — precunu organisme in genere (plante, animale, ómeni), asia si pielea in specia, suntu celulele, nescari bescutie microscopice pline de o fluiditate cleósa, in carea se afla unu sêmbure si mai multe grauntia micutia. Celulele se insfra la olalta, au se inchiaga între sène, si astfeliu forméza partile, din cari se compune corpu (sangele, muschii, ósale etc.) Celulele, din cari se forméza pielea, se producu in partea inferióra a acesteia si suntu la inceputu rotunde. Producundu-se inse pururea altele, cele nóue impingu pre cele vechi in afara, aceste devinu coltiuróse si turtite, si in fine se usca si se desfacu de catra piele cu totulu. Atunci dicemu, ca pielea „se ié, se duce, se

despóia, se desfóia“ etc. Celulele uscate se numescu soldisiori. In modulu acest'a, lapedandu celulele uscate si producundu in laintru celule nóue, pielea se innoiesce seau se regeneréza neincetatu. Cu câtu acestu procesu de regenerare va curge mai liberu, mai normalu, cu atátu pielea va fi mai abila pentru lucrarile sale.

Din tóte acestea se vede, de cáta importantia este a cultivá pielea cu ingrigire, cá se fia pururea in stare a-si indepliní cumu se cuvine functiunile ei firesci.

De cultivarea pielii se tiene antaiu: curatirea ei de pulbere, uritiune, seu, sudori uscate si de soldisiori; adóu'a: intarirea pielii, cá se póta suportá mai bine influintiele climatice, mai vêrtosu schimbarea temperaturai.

In ambele privintie scaldele impreunate cu spalarea si frecarea pielii suntu unu midilocu de prim'a importantia.

Efectulu generalu alu scaldeloru e urmatoriu: Celulele uscate seau soldisiorii, cari se mai tienu de piele, strabatuti fiendu de umediéla, se deslipescu mai usioru, si cu departarea loru incéta si mâncarimea de piele, ce o causéza ei si necuratienele amintite mai sus (pulgerea, seu, sudorile etc). Paturile inferióre devinu mai moi, incátu celulele nóue se potu impreuná cu ele mai bine, prin ce se inaintéza regenerarea pielii. Corpulu recorindu-se pierde din caldur'a sa, carea inse éراسi trebue suplinita; prin acést'a se produce in sange o circulatiune mai via si in piele o activitate mai mare, o multîme de stagnari si conturbari se delatura, sangele se curatiesce si se imbunatatiesce. Pielea capetataria, energiá si potere de a resistá contra influintieloru climatice, scapandu totu odata de nervositate seau sêmtire prea mare, de unde provinu o multîme de morburu periculósa.

Dupa temperatura scaldele se numescu:

- pana la 12° R. — de ghiacia,
- dela 12—15° R. — fórte reci
- „ 15—20° R. — reci,
- „ 20—25° R. — caldutie,
- „ 25—28° R. — calde,
- „ 28° in sus — fierbinti.

Scaltele prea reci și prea fierbinti sunt de comună stricătioasă și se nu se folosesc decât la consiliul unui medicu expertu. Pentru curățirea pielii servesc mai cu sâma scaltele calde, pentru întărirea ei scaltele reci. Curățirea se face mai perfectu, decât pielea se spală cu săpunu și se freacă cu unu petecu de postavu, cu o spongia seau cu o peria; săpunulu desface necurațiile unsurose, ceea ce apă simplă nu poate, frecarea le departa cu totul.

Încătu pentru scaltele reci, regulă generală e: temperatură lor trebuie să corespundă cu iritabilitatea pielii. Când d. e. după scalda pielea se încălzește de sine, atunci temperatură e acomodată, scaldă sănătoasă; când înse după scalda simțim durere de cap și fiori, atunci scaldă a fostu prea rece. În casulu acestă se întrebuintăm scalte mai calde, până vom ajunge succesive la rezultatulu doritu. Torturarea cu scalte reci, când pielea nu are atâtă tără, că se reageze de sine contra recei, nu poate fi decât stricătioasă; ba pentru persoane debile, nervoase și serace de sange scaltele reci sunt veninulu omoritoriu, pre cându scaltele calde le sunt foarte folositoare.

Regule generale pentru scaldatu sunt: Se nu ne scaldăm, când nu ne simțim bine, nici îndată după unu lucru greu și obositoriu, și nici delocu după mâncare cu stomachulu plinu. Tempulu celu mai potrivit e demănețu și seră pe nemăncate. La scalda se mergem încetu, că se nu asudăm, er' asudându totuși, se nu ne desbrăcăm de totu, până nu ne-amu recoritu deajunsu; de alta parte erăsi se nu ne recorim preă tare, că se putem opune apei unu anumitu grad de căldură proprie. Înainte de a ne bagă în apă, se ne udăm puțin capulu, templele și pieptulu, se ne bagăm seau se fugim iute în apă și se ne cufundăm îndată până peste capu. În scalda se nu stăm în locu, ci se ne mișcăm, mai bine: se înnotăm. În tempulu scaldei se ne cufundăm de repetite ori, mai cu sâma când e sora și căldură mare. Cu câtu apă e mai rece, cu câtu suntem mai slabi și cu câtu facem mai puțină mișcare, cu atât scaldă are se fia mai scurtă. Îndată ce simțim fiori neplăcute seau chiar durere de capu, se esim numai decât din apă, se ne îmbrăcăm iute și se facem puțină preambulare moderată. Cine după scalda nu se simte mai usioru, mai vioiu și mai activu, ci din contra mai greu, mai friguros și cu doreri seau ametieli de capu, acela au ca s'ă scaldatu preă multu, au ca nu și-a recoritu deajunsu capulu, au ca scaldă a fostu prea rece, au ca nu e destulu de tare pentru scalte reci.

Copii dela nascere și până în etate de 4 au 5 ani sunt a se scaldă numai caldu și puțin. Scaldusiele se aiba la începutu o temperatură de 28° R, carea apoi succesive se se reducă până la 20° R.

Cari sunt detorițiile invetatoriulu față de școlarii sei cu privire la scalte? Sosindu tempulu scaldatulu, adică încălziându-se apă până la 15° R, invetatoriulu — departe de a opru, — mai vârtosu va

indemnă pre școlari a se scaldă cu totu deadinsulu, arătându-le în modu popularu folosulu celu mare alu scaldeloru, împărțându-le regulile dietetice și de bunăcuviință, cari se le observeze scaldându-se, și în fine descoperindu-le totu odată și pericolele, ce li-se potu întimplă din neprețepere au din sburdătu (d. e. „a dá apă“ seau adică a se cufundă unu pre altu cu capulu în apă; a saru de sus în apă, fora a o cunoste, când li-se poate întimplă se se lovască de pară au de pietri ascuțite, au se se implante în molulu din fundulu apei etc. (A se vedă piesă 49 „Copilulu la scalda“ din Abedariulu de Petri, edițiunea nouă, carea tocma are de scopu a face pre școlari atenți la atari pericole). — În fine invetatoriulu nu va uită nici de ceilalți oameni din comuna, și — aducându-și aminte de ceea ce scriu în privință acestă strainii despre noi, i va indemnă în totu modulu și la totă ocaziunea a se folosi cu deadinsulu de acestu daru alu lui D-dieu, adică de apă, în însuși interesulu lor propriu. Unde din lipsă de apă curgătoria scaldatulu e cu nepotință, acolo întra la mijlocu spalarea trupulu cu apă din fontana; în casulu acestă înse spre a încungiură recirile periculoase se nu-se ude din capulu loculu totu trupulu, ci se se spele și îndată se se stergă fiecare parte de sine: antaiu capulu, apoi pieptulu și în fine extremitățile. De altminte cine iubesc curățenia, va află ori și unde vre unu „modru“ de a o practisă. Chiar și numai frecările uscate ale pielii — încă sunt unu mijlocu foarte bun de a curățu și întaru pielea.

S'ar pot înse întimplă, că scaldându-ne (seau altu cumu) se ne recim tare. Mijloculu celu mai bun spre a preveni urmarile periculoase ale acestei reciri, este a provocă catu se poate mai îngrabă după recire o asudare abundanță. Spre acestu scopu trebuie se ne punem în patu, se bem de ajunsu apă seau tea fierbinte (de fiori de socu, de fiori de teiu etc.) și se ne acoperim bine până la gura.

Inca ceva despre botanica.

I.

Domni redactori! În interesantulu articolu, publicatu în nr. 13 alu „Școlii romane“, intitulatu „despre botanica în școlă populară“ între altele se afla urmatoriulu pasagiu: „La puțin invetatori se afla interesu viu și plăcere adevărată pentru propunerea botanice, ba pre multi i cuprindu fiori și numai cugetându-se la orele de botanica“; apoi mai departe la întrebarea, ca de unde provine această antipatie, se răspunde aducându-se de motivu: „propunerea cea falsă și nemetodică“... Observatiunile citate învôlva unu mare adevăru, ce mică-mi esperință pre acestu terenu vi-l'aru pot ilustra cu multe date. Dar această antipatie, neplăcere și acestu metodu falsu nu se restringe numai la botanica, ci la zoologia, mineralogia și fizica, cu unu cuvântu față de toate disciplinele științeloru naturale. După mine acestă este unu defectu piramidalu în școlile noastre, pentruca con-

formu tempului si necesitatiloru nóstre de viétiá, chiar' aceste scientie aru trebúi mai multu apreciate si mai bine tractate. La noi e prea multu catechismu si istoria biblica si prea puçina botanica, zoologia etc. precandu ar trebúi se fia contrariulu.

Cumu ca o considerare mai mare a scientieloru naturale chiar' in scólele poporale ne-arú prestá mai mari folósa de viétiá, decâtu atáte catechese, ne potemu convinge din istori'a desvoltarei culturale a toturoru popóraloru mai culte. Se ne intrebamu d. e. de ce starea materiala, industrialá, comercialá etc. a Franciei si a Angliei este proverbialá? De ce Franci'a dupa catastrofele cele mai funeste, ce le suferí in 1870, a fostu in stare in fórté scurtu tēmpu a acoperí prin suscrieri — nu 5 miliarde, precumu se cerea, dar' la 50 miliarde? De ce dupa atáte pierderi si sacrificia fabulósa Franci'a totu se afla in starea cea mai favorabilá; industri'a si comerçiu Franciei e celu mai latitu; agronomi'a si tóta economi'a este cea mai in florita, si finantieles statulu mai favorítorie chiar' si decâtu ale Prusiei, care a inghittu miliardele? Analisându si cautându dupa motoríulu adevératu alu acestui progresu eminentu, vomu aflá, cà in ultim'a analiza se baséza pre imbraçiosiarea caldurósa a scientieloru reale, pre studiarea si aplecarea acestora la viéti'a de tóte dílele. Este adevératu, ca progresulu spiritualu a contribuitu si contribuesce multu la progresarea unui poporu, inse scrutându pana in fundu ne convingemu, ca acést'a se conditionéza prin o stare materiala buna, ér' calea cea mai segura de a poté ajunge la acésta stare materiala, este imbraçiosiarea, studiarea si aplecarea rationala a toturoru scientieloru reale in viéti'a practica.

Detrincí'a toturoru celoru ce se intereséza de progresulu scóleloru este dar', de a lucrá la efectuירה unoru reforme, in urm'a carora scientiele reale in genere se fia mai bine apreciate si tractate in modu mai practicu, specialu cele naturale.

Ne plangemu, ca invetiatorii nostri din scólele poporale nu au iubire catra scientiele naturale si nu au metodu. Constatându acestu faptu tristu, nu ni este permisú a stá in locu, cí trebuiesce se ne silimu a emendá acestu defectu. Spre acestu scópu se mergemu cu analis'a mai departe. Se ne intrebamu mai antaniu, ca de unde provine antipati'a si metodulu falsu alu invetiatoriloru poporali? Voindu a raspunde la acésta intrebare vomu trebúi se constatamu cu dorere, cà la unii invetiatori vomu aflá reulu si vin'a in ei insi-si; inse pre cei mai multi vomu fi siliti ai eliberá de acésta invinuire si a-o ascrie in prim'a linia defecteloru, ce se afla la incesi scólele de pregatire, adeca la preparandiele nóstre.

Cumu potemu pretinde dela invetiatori se aiba iubire de scientiele naturale si metodu bunu in propunere, déca acésta iubire nu li-se stirnesce si desvólta in preparandia, si precandu ei suntu lipsiti de ocasiunea de a vedé acolo practisandu-se unu metodu mai corespundietoriu, mai intuitivu, precumu si de ocasiunea de a poté face studia in cabinete naturale si excursiuni in natura?

Si cumu amu poté pretinde dela invetiatorii din scólele satesci se propuna intuitive, neavendu la dispusetiune colectiuni seu cabinete naturale si fizicale, ori câtu de micutie, neavendu gradina botanica, museu technologicu etc. cari tóte suntu nedispensabile pentru o instructiune practica si folosítoria? Si cumu potemu asceptá, cá unu invetiatoriu din scólele satesci se organiséze tóte aceste, chiar' numai in miniatura, candu densulu nice idee nu are de ele, ma poté nice nu le-a audítu de nume?! Cumu potemu pretinde dela unu atare invetiatoriu se mérga cu plant'a in scóla, ací se o descrie si se arate scolariloru tóte partile aceleia, candu acést'a nu s'a facutu nice cu densulu in scól'a de preparare?! Pretin-diendu aceste amu face nedreptate invetiatoriloru. Cá se potemu face aceste pretensiuni, este de lipsa se li dâmu mai antaiú o instructiune corespundietória, se-i preparamu bine in acestu intielesu, se-i familiarisamu câtu de bine cu aceste scientie inca in scólele preparandiale.

Voindu a vindecá reulu, voindu a stirpí antipati'a invetiatoriloru façia de scientiele naturale si in specia façia de botanica, si a sedí in loculu ei iubirea si placerea; si voindu a-i familiarisá cu unu metodu mai bunu de propunere, este dara de lipsa se ne intórcemu la institutiele preparandiale. Ací trebuiesce mai antaiú se emendamu reulu; pre aceste se le reformamu asiá, câtu scientiele naturale se se tractéze precumu merita si precumu le reclama tempulu si interesale nóstre, pentruca numai din o scóla buna se potú capetá discipuli buni, si numai din o preparandia buna potemu capetá invetiatori buni pentru scólele satesci.

Dela o preparandia buna eu asceptu se posiéda cabinetu naturalu, fizicalu, museu technologicu, gradina pomologica, gradina botanica, in care se fia cu deosebire reprezentate plantele folosítorie, precumu cerealele, legumele, reprezentantii cei mai instructivi din fia-care familia, asemene plantele veninóse etc. Aflandu-se aceste la preparandia, candidatii au ocasiune de a se familiarisá cu scientiele naturale, de a-le iubi, si in fine de a-si luá de modelu tóte argumentele si a face si densii asemene la scólele lorú — baremu in miniatura. —

Lasu la apreçierea d-vóstre, domni redactori, déca preparandiele nóstre corespundu acestoru cerintie. Eu inse, dupa cunoscientiele mele castigate despre starea lorú, nu credu.*) Inse nu numai ale nóstre cele cu

*) Cam asiá scimu si noi. Mai multu: nici chiar in cele curatu metodice preparandiele nóstre nu suntú — tóte — la inaltimea chiamarei lorú. In privinti'a acést'a ni-se impartasiesce dintr'o parte demna de tóta credinti'a urmatoriulu casu fórté interesantu: »Comun'a X cu aprópe 2000 sulte aveca edificiu scolasticu corespundietoriu si fundatiune scolastica sistemisata; invetiatoriulu inse erá »omu de lumea vechia«, carele fiendu de profesiune cantoru si — economu, priviá scól'a numai de o »vaca cu lapte«. Cu tóte acestea in ochii organeloru scolaria din locu scól'a »stá« bine. Altmintrea inse cugetá reverendisimulu inspectoriu scolasticu tractualu, carele ar fi doritu, cá o comuna cá X se aiba unu invetiatoru mai calificatu. Ne vrendu inse a delaturá simplu pre vechiulu invetiatoriu, 'lu provocá a se supune esamenulu de cvalificatiune la

caracteru confesionalu nu corespundu acestoru cerintie, dar' chiar' nice cele de statu, si dintre aceste nice modelulu instituteloru preparandiale din Transilvani'a — precumu 'lu numescu Ungurii — adeca celu din Clusiu, carele altcumu, in alte privintie, este binisioru adjustatu si provediutu cu unu choru didacticu mai câtu unu gimnasiu.

Inse conditiunea cardinala, cu care culminéza bunatatea veri carui institutu si prin urmare si unu institutu preparandialu, este aplecarea de profesori speciali, si cu deosebire cei din scientiele naturale. Nemicu mai nenaturalu si mai nerationalu, decâtu de a aplecă de profesori in scientiele naturale ómeni, cari in viétia cu ori ce s'au ocupatu, numai cu aceste scientie nu. Acésta eróre piramidala am observatu a-se face si pre la institutele nóstre media, spre cea mai mare dauna a invetiamentului. Este adevéru constatatu, ca déca profesorele nu este initiatu bine in studiulu seu, diu nice nu-lu póte propune in modu corespundietoriu, dupa cumu s'ar asceptá, cí éca 'si platéscé urechi'a. Unu profesore, ce nu-si scie studiulu (invetiarea unui manualu si propunerea dupa acest'a, tienendu-se de densulu cá órbulu de gardu, eu nu o tienu de scientia), diu nu póte avé nice iubire spre elu, apoi cumu ar poté asceptá, cá discipulii sei se iubéscá si se aiba placere la o scientia, pre care insusi profesorele nu-o iubescé!!

Reasumezu. Invetiatorii satesci voru avé iubire si placere spre botanica si o-voru propune bine, incátu se descepte dragoste si interesu viu si in prunci, folosindu-se de unu metodu corespundietoriu, déca densii voru fi bine pregatiti in acésta directiune din preparandia. Preparandiele la rónduulu loru voru produce astfelu de invetiatori, déca voru fi provedute cu profesori speciali (intielegu aci bine initiati in scientiele naturale), precumu si dotate cu cabinete naturale si gradine botanice.

Facéndu-se aceste, scólele nóstre aru luá unu sbóru mare in directiunea scientieloru naturale, amu vedé din dí in dí familiarisándu-se tinerimea cu ele, si de aci indemnándu-se la toti ramii de industria, comérciu, la scientiele politehnice, silvanale, agronomice etc. si de aici inaintándu bunastarea materiála a natiunei, care este fundamentulu civilizatiunei; pentru ca o natiune seraca materialmente progreséza fórté greu si spiritualmente.

Factorii competenti de a lucrá la reformarea si imbunatatirea preparandieloru nóstre suntu arhiepiscopii si episcopii cu consistóriale si cu sínódele loru (se intie-

preparandi'a confesionala concernenta, crediendu astfelu, ca respectivulu nu se va supune esamenului, au supunendu-se va — cadé. Intr'o buna dí inse vechiulu invetiatoriu 'si pune merinde in straitia si o apuca la esamenu. Dupa vre-o cate-va díle se presentéza inaintea inspectorului scolastecu tractualu si produce unu testimoniu — eminentu.» — Altu casu: Unu teneru absolví la o alta preparandia cursulu de doi ani cu eminentia, si participandu indata dupa aceea la o conferintia de invetiatori, unde se tractá si despre metodu istoriei in scól'a populara, marturisí, ca acumu aude pentru prim'a data vorbindu-se de »biografie istorice« si de »metodu biograficu«. Institutu pedagogicu, fora pedagogia! *Lucus a non lucendo.*

Red.

lege pre acolo, preunde se afla si sínóde), carora mi-am luat permisiunea de a li trage atentiunea prin aceste observari fugitive. Altcumu speru a mai revení la acestu obiectu, carele — dupa mine — este de o importantia vitala-nationala.

Dr. A. P. Alessi.

Cucosieii ordinari

(*Primula officinális*).

O lectiune din botanica.

Invetiatoriu se prevede inca din presér'a lectiunei cu mai multe esemplaria de cucosie; sapándu-i inse i lasa cu pamentu la radecina, cá se nu-se vestediéscá pana a dóu'a dí. Apoi cá se nu órbece la propunere, 'si precúgeta bine materi'a, procesulu si form'a invetiamentului, seau adeca se intréba: **ce se propunu** despre cucosie? in care **ordine?** si **cumu se espunu** materi'a cutare, cá scolarii se o póta cuprinde mai bine? In fine 'si compune urmatóri'a:

I. Descriere:

1. *Numele.* Cucosieii se numescu si primule, pentru ca se tienu de priméle flori ale primavérei.

2. *Partíle.* Cucosieii au radecina, foi seau frunze, cotoru, flori si fructe. Radecin'a stá din o radecina principala si din mai multe radecine firóse; radecin'a principala e scurta si grósa, la capetu cá ratezata, ér radecinele firóse suntu lungi si subtíri. Cu ajutoriu radecineloru plant'a se tiene in pamentu si sugé nutrementu din elu. — Foile esu deadreptulu din radecina si suntu codate, ovale, sbércite, peróse, cu margine dintiate si ingurzite. — Cotorulu cresce din radecina printre frunze, are o inaltímé de 10—20 cm. si este cilindricu, subtíre si fora frunze. — Florile se desvólta in vârfulu cotorului, au stiluri seau coditie lungi si forméza o umbréla. La fiacare flóre destingemu caliciulu, coról'a, staminele si pistilulu. Caliciulu e verde si se compune din o unica fóia (numita sepale), semenandu astfelu cu o punga seau tieve, carea inse la vârflu se desparte in 5 dinti. Coról'a e galbina, constá cá sí caliciulu din o singura fóia (numita petala), are la vârflu 5 crestaturi si in fundu 5 pete galbine — rosie. Staminele — 5 la numeru — suntu crescute de corola. Pistilulu este in midiloculu stamineloru si stá din 3 parti; partea inferiora mai inflata se numescé óariu, fiendu ca intr'nsulu se afla óuale, din cari se nasce seménti'a; dela óariu in sus se intinde stilulu, ér in vârfulu stilului se afla stigm'a. — Fructulu se forméza in óariu si este o capsula ovala, carea fiendu cópta se desface la vârflu in 5 parti ascutíte; atunci sémburii de seméntia cadu din ea si producu plante nóue.

3. *Viéti'a.* Cucosieii crescu prin fenatie si pe la marginele padurilor, si inflorescu in Aprile si Maiu.

4. *Folosulu.* Foile tinere suntu bune de salata, florile se folosescu de tea pentru asudare, ér albinele sugu miere din ele.

5. *Speciele.* Suntu mai multe specie de primule. Cea descrisa se numescé ordinaria, pentru ca e cea

mai comuna, seau si oficala, fiindu ca se folosesc de medicina. Urechi'a ursului, carea se cultivéza in gradine, nu e alta, decâtu o primula, si adeca primul'a auricula. Suntu primule fora cotoru (primula acáulis), altele fora mirosu (primula elátior). Tóte primulele suntu buruiene perenale.

II. *Tractarea practica.* „Prunciloru, aici v'am adusu o floricea frumósa in mai multe esemplaria, cá se o poteti privi cu totii mai de aprópe. Impartiesce N. esemplariale aceste intre scolari (invetiatoriulu tiene pentru sène vre-o cate-va esemplaria din cele mai complete). Cine din voi cunósce deja florile aceste? Cumu se chiama ele? Asia e, cucosiei*) (se scrie pe tabla). Pe airea le mai dícu si ciobotíc'a cucului**) etc. Pre totindenea inse, si mai cu séma in carti, se numescu primule, pentru ca se tienu de primele seau cele de antaiu flori ale primaverii. Numiti alte flori, cari inflorescu primavér'a de timpuríu seau de vreme! (Ghioceii = galanthus nivális, podbealulu, papad'á = Leóntodon taraxacum etc.!).

Cumu se numescu cucosiei in carti? Pentru ce se numescu primule? Despre ce amu vorbitu pana aici? Cá se nu uitamu, vomu scrie pe tabla:

1. *Numele.* Se ne uitamu mai deaprópe la florice'a acést'a, cá se o cunóschemu cátu de bine. Mai antaiu de tóte observamu, ca primul'a are mai multe parti. Se vedemu, ce parti are si cumu suntu ele. Despre ce vomu vorbí acumu? Se scriemu si acést'a:

2. *Partíle.* Partea acést'a e cu pamentu; pentru ce óre? Cumu se numesc parte cu pamentu? Aici am spalatu radecin'a unei primule; are ea o sêngura radecina, au mai multe? Suntu ele asemenéa de gróse? Cáte radecini suntu gróse? cáte subtíri? Radecin'a cea grósa se numesc radecina principala seau de capetenia (se scrie pe tabla); radecinele subtíri, pentru ca sémena cu nesce fire, se numescu radecini firóse (se scrie). Cumu e radecin'a principala? Asemenati-o cu radecinele firóse in privinti'a lungimei! Ce veti díce despre ea? Cumu e la capetu? Cumu este asiadara preste totu radecin'a principala? Cumu suntu inse radecinele firóse? Ce se intempla cu plant'a indata, déca o rumpemu din radecina? pentru ce? Spre ce servesc asiadara plantei radecin'a? (se desvólta: stare, nutre-mentu). Amu inceputu a vorbí despre partíle primulei; despre care parte amu vorbitu acumu? Din ce stà radecin'a primulei? Cumu e radecin'a principala? Cumu suntu redicinele firóse? Spre ce servescu radecinele? Se ne insemnamu partea, despre care amu vorbitu deja:

a) Radecin'a.

Cumu se numescu partíle aceste (aratandu foile)? Unde se afla foile la meru? De unde cresc inse foile la primula? Uitati-ve la o foia mai de aprópe! Cumu se numesc parte acést'a (aratandu cód'a)? Nu tóte foile au códa (esemple). Foile cu códa se numescu co-

*) Vedi botanic'a de Pokorny, pag. 92!

**) Botanic'a de Dem. Brandza, pag. 174.

date. Cumu suntu asiadara foile primulei? Partea acést'a se numesc latulu foiei. Latulu foiei e in form'a unui ou; pentru aceea dícemu, ca fói'a e ovala. Cumu e fói'a, pentru ca are cretie cá pielea unui omu betranu (sbêrcita)? Si pentru ca are peri? (perósa) Cumu suntu marginele, pentru ca au dinti? (dinti-ate). Si fiindu-ca-su sufulcate in sus? (ingurzite). Asia-dara inca odata: de unde cresc foile? cumu suntu preste totu foile?

Despre care parte amu vorbitu acumu? Vomu scrie deci:

b) Foile seau frunzele.

Cumu se numesc parte acést'a (aratandu cotorulu)? De unde cresce cotorulu? Unde stau foile? Cátu de lungu este cotorulu? Cumu e cotorulu dupa grosime? (subtíre). Si dupa form'a? Suntu franze pe elu? Despre ce amu vorbitu acumu? De unde cresce cotorulu? Cumu este elu? Se ne insemnamu si partea acést'a:

c) Cotorulu.

Ce vedeti in vârfulu cotorului? Aceste suntu florile. Ele esu tóte dintr'unu punctu impregiurulu cotorului cá córdele unui umbrariu; pentru aceea dícemu, ca ele forméza o umbrela. Coditiile floriloru se numescu stiluri. Care coditie suntu mai lungi: ale foiloru, au ale floriloru? Se vedemu acumu, ce parti mai are flórea. (Invetiatoriulu smulge corol'a seau partea colorata). Acésta parte verde se numesc potiru seau caliciu; pentru ce óre? Din câte parti stà caliciulu? Cu ce sémena elu? (punga, tieve). Cumu e la vârfulu? (despartítu in 5 dinti). La alte flori caliciulu stà din mai multe foi, precumu vomu vedé mai tardíu. (Scolarii din clase superioare 'si voru insemná, ca foile caliciului se numescu sepale). — Partea acésta colorata se numesc corola. Ce colóre are corol'a primulei? Din câte parti stà corol'a? Cumu e la vârfulu? Uitati-ve in fundulu ei! Ce vedeti acolo? (5 pete galbine-rosfa). Cumu e corol'a la mirosu? Insemnati-ve: in locu de mirosu se díce si odoru. — In corola se mai vedu 5 fire subtíri; aceste se numescu stamine, si suntu crescute din corola. In midílocu intre stamine stà altu frú; acést'a se numesc pistilu. Partea sa din diosu, mai inflata — éca acést'a! — se numesc ouariu, pentru ca in elu se afla óuale, din cari se nasce sementia. Dela ouariu in sus se intinde stilulu, (se arata) ér nodulu acést'a din vârfulu stilului se numesc stigma. Va se díca, flórea are urmatóriele parti: acést'a e stilulu seau coditi'a; acést'a e caliciulu; acést'a e corol'a; aceste suntu staminele; si acést'a e pistilulu cu ouariulu, stilulu si stigm'a. Cá se tienemu minte, despre ce amu vorbitu acumu, vomu scrie:

d) Flórea.

Éca aici am adusu o primula din anulu trecut, cópta. Vedeti besíc'a acést'a in form'a unui ou e fructulu primulei; la vârfulu e crepata in 5 parti ascutíte cá dintii; in laintru — éca o desfacu de totu — se afla sêmburii de sementia, cari déca ajungu in pamentu

bunu, producu érași primule cá acestea. Fructulu acest'a se desvólta in ouariu.

Despre ce amu vorbitu acumu? Spuneti-mi totu, ce sciti despre fructu? Se ne insemnamu:

e) Fructulu.

Priviti la tabla! Despre ce amu vorbitu antaiu? (despre aume). Dupa aceea? (despre parti). Cari suntu partile primulei?

In modulu acest'a se desvólta si punctele urma-tória: viéti'a, folosulu si speciele, cari nu facu nici o greutate.

In fine: reproducerea celoru invetiate despre primule, si inca:

a) Verbalu: Care dintre voi va fi in stare, a-mi spune inca odata intr'un'a, ce amu invetiatu despre primule? Antaiu se încérca scolarii cei mai buni, dupa aceea cei mai debili; ajutorare prin intrebari — formulare precisa.

b) In scrisu: Ce mi-ati spusu acumu despre primule cu gur'a, se puneti acasa pe chartia si se-mi aratati in ór'a viitória!

Revisiune — corectura — repetitiune!

Aici e gipsuitu.

(Piesa de lectura din unu legendariu — inca manuscriptu — com-pusu pentru scólele poporale de Basiliu Petri).

Beniamin Francin folosi compatriotiloru sei din Americ'a de nordu nunumai cá barbatu de statu, ci se nevoi in totu modulu a le fi de folosu si cá agricul-toru prin ecesmplulu seu. Elu intrebuintia la economía intre altele si gipsulu si prin midiloculu acest'a capetá trifoiu cu multu mai frumosu decâtu vecinii sei. Acesti'a inse nu voiau se crédia, ca caus'a trifoiului frumosu ar fi gipsuirea. Francin se superá de acést'a, si dintru 'ntaiu cugetá intru sène: „Déca nu credeti, lasati-ve trifoiulu negipsuitu!“ Preste iérna inse se so-cotí altmintrea, si in primavér'a urmatória 'si alese unu locu langa drumulu de tíera, si dupa ce-lu semená cu trifoiu, presará preste elu cu gipsu in litere cátu omenii de mari trei cuvinte: „**Aici e gipsuitu**“. Altcumu pa-mentulu remase negipsuitu. Trecundu mai tardíu ómenii pre langa locu, observara in trifoiu figuri grase si negre cá pén'a corbului; in urma incepura a literisá si éca cetira cuvintele: „**Aici e gipsuitu**“. Acumu toti grabira la loculu lui Francin, vediura si cetira. Se intielege de sène, ca acumu invetiatur'a se prinse.

Proiectu de regulamentu

pentru scólele poporale si normale gr. or. din archi-diecesa (elaboratu in urm'a conclusului sinodului archi-diecesanu din 16 Aprile 1875. Nr. 55).

Capu 1.

Dispositiuni generala.

§. 1. Scopulu invetiamentulu in genere e de a perfectoná pre omu, desvoltandu-i tóte facultatile spiri-

tuale si inzestrándu-lu cu bunele moravuri, pentru a face dintr'nsulu unu membru folositoriu alu societatiei, in care traiesce.

§. 2. Invetiamentulu preste totu e obligatoriu pentru ori-ce individu de ambele secse, dela alu sieselea pâna la alu cincispredecelea anu alu vietiei.

§. 3. In tóte scólele romane de confesiunea orto-doxa-resariténa invetiamentulu e pusu sub suprem'a auto-ritate a bisericei autonome romane ortodoxe-resaritene.

§. 4. Cu tóte acestea autonomi'a bisericei nu es-clude nici decum dreptulu de suprema inspectiune, ce compete statului pe basea legeri de instructiune publica din an. 1868 si intre marginile acelei legeri.

Capu 2.

Divisiunea invetiamentulu.

§. 5. Invetiamentulu se imparte in primariu si secundariu.

§. 6. Sfer'a invetiamentulu primariu nu se estinde decâtu asupr'a cunoscintieloru elementarie si practice din diferitele sciintie; elu se ocupa mai alesu cu reli-giunea, cu cetirea, scrierea si cu calcululu elementariu si practic.

§. 7. Invetiamentulu secundariu tientesce la o cultura generala superióra, cu deosebire prin studiulu limbeloru si literatureloru clasice si pregatesce pre elevi pentru studiulu la universitati.

Capu 3.

Educatiunea.

§. 8. Mâna in mâna cu invetiamentulu trebuie se mérga si educatiunea omului. Atátu pe tempulu inve-tiamentulu primariu, cátu si pe tempulu invetiamentulu secundariu trebuie sa se pórté o deosebita grija pentru bun'a crescere a individiloru supusi invetiamentulu.

§. 9. Scopulu educatiunei este de a deprinde pre omu cu bunele moravuri si de a-lu face capabilu a traí in societate cu semenii sei.

§. 10. Educatiunea se efectuéza seau prin esemple invederate din viéti'a practica 'si prin instructiunea morala, seau prin disciplin'a scolara.

Capu 4.

Institutele de invetiamentu.

§. 11. Institutele pentru invetiamentulu primariu suntu scólele poporale (primare) de 1, de 2, de 3 si de 4 clase, atátu pentru baiati, cátu si pentru fetitie. Scólele de 4 clase se numescu si scóle normale.

§. 12. Institutele pentru invetiamentulu secun-dariu suntu gimnasiale, scólele reale, precumu si cele de fete, care trecu preste 4 clase.

Capu 5.

Invetiamentulu primariu.

§. 13. Scopulu invetiamentulu primariu este de a dá tinerimei de ambele secse o educatiune morala-religiósa, de a-i desvólta facultatile spirituale si de ai inlesní perfectonarea mai departe in viétia si de ai

pune temeiulu la formarea de ómeni harnici si folositori societátei.

§. 14. Totu invetiamentului primariu apartieniu si scólele de repetitiune, precumu si cursurile de adulti.

Capu 6.

Obligatiunea frecventarei in scólele poporale.

§. 15. Parintii si tutorii copiiloru de confesiunea ortodocsa-resaríténa, precumu si toti acei individi, sub a caroru ingrigire s'aru affá invetiacei si servitori netrecuti preste anii de scóla, suntu obligati a tramite pre copii si pupili loru, si pre toti pruncii aflatori sub a loru ingrigire, la scól'a poporala din locu, la cursurile de adulti si la scól'a de repetitiune dela alu 6-lea pâna la alu 12-lea, respective la alu 15-lea anu alu vietiei.

§. 16. Déca tatalu seau tutorulu seau respectivulu ingrigitoriu aru retiené pre elevi dela frecventarea scólei, atunci aceluia mai antâiu se i se faca o admonitiune seriósa. Déca respectivulu nici in urm'a admonitiunei facute nu-si implinesce detori'a, atunci se pedepsece pentru primulu casu cu 50 cr. v. a., pentru alu doilea cu 1 fl., pentru alu treilea cu 2 fl., pentru alu patrulea casu cu 4 fl. in favórea fonduriloru scolastice. Cându nici aceste pedepse nu s'aru dovedí eficace, atunci prin intrevenirea mai inalteloru autoritati scolarie elevulu impiedecatu de a frecventá scól'a, se póte pune sub tutel'a altu-cuiva.

§. 17. Casurile, in care nefrecventarea se póte scusá, suntu cele admise in respectivele ordinatiuni ale ministeriului instructiunei publice.

§. 18. Copii cu morburu trupesci seau spirituale se potu scuti de frecventare pre tempu mai scurtu séu mai indelungatu. Scutirea se face din partea autoritatiloru locale pre basea unui atestatu dela mediculu locului.

§. 19. Copii cu bóle contagióse seau bolnavi la minte si prin urmare necapabili de invetiatura, se voru eschide din ori-ce scóla locala publica.

§. 20. Se dá vóia parintiloru a instruí pre copii loru acasa seau in alte scóle fia publice ori private; acést'a o voru aduce parintii la cunóscinti'a autoritatiei scolare din locu printr'unu atestatu netimbratu. Autoritatile scolare din locu voru portá de grige, cá astfelu de copii se se instrúesca in tóte obiectele acelea, care se predau si in scól'a publica si se implínesc anii prescrisi pentru frecventare.

§. 21. Copii instruiti acasa suntu obligati a depune in fia-care anu esamenu inaintea invetiatoriloru dela respectivele scóle publice locale.

Capu 7.

Despre scóle.

§. 22. Edificiale scolaria, care suntu a se zidí din nou, se se asiedie in locuri salubre, uscate; ele au se cuprinda unu spatiu cátu se póte mai intinsu. Salele se fia destulu de numeróse, largi, luminóse si lesne de aerisitu.

§. 23. Edificiale vechi au a se repará, dupa cátu va fi cu potintia, conformu conditiuniloru din paragr. precedentu.

§. 24. Singuraticele incaperi se voru deosebí dupa secsulu eleviloru. Elevii de ambele secse potu petrece in aceeași incapere numai pana la etatea de 10 ani.

§. 25. O clase póte se contiena celu multu 80 de elevi, calculandu-se pentru fia-care elevu unu spatiu dela 8—12 urme patrate.

§. 26. Fia-care cómuna romana ortod.-resar. e indetorata a radicá pre spesele sale in locu unu edificiu scolariu corespunsiendu conditiuniloru din §. 22.

§. 27. Fia-care comuna e obligata a inzestrá scól'a cu totu feliulu de midilóce de invetiamentu, precumu suntu globurile, chartele, tabelele, spongiile, creta s. c. l. in numeru suficientu.

§. 28. Fia-care comuna e tienuta a cumperá carti si alte recvisite de scrisu pre sém'a copiiloru seraci.

§. 29. Fia-care comuna e indatorata se póte grige de salarisarea invetiatoriloru.

§. 30. Spre acoperirea diferiteloru cheltueli comun'a bisericésca e indreptatita a pune unu aruncu seau o contributiune pre toti locuitorii sei. (Acestu aruncu inse nu póte trece preste 5% din contributiunea directa, ce se dá statului).

Capu 8.

Fondurile scolaria.

§. 31. Tóte comunele, care intretieniu scóle in sensulu prescriptiuniloru de pâna aici, suntu obligate a intemeiá fonduri scolaria fia in proprietati nemiscatórie, fia in bani gat'a, si a adauge dupa potintia aceste fonduri din anu in anu.

§. 32. Asemenea fonduri se potu intemeiá si inmultí:

- a) din o parte de pamentu comunalu, fia de aratura, de fenatiu seau de pasiunitu;
- b) din contribuii cu bani seau cu bucate din partea singuraticiloru membri ai comunei;
- c) din donatiuni dela comune si dela particulari;
- d) din sum'a pedepseloru pentru absentari.

§. 33. Fondulu scolariu nu se póte amestecá si confundá cu fondulu si averea bisericésca.

§. 34. Cu tóte acestea administratiunea fondului scolariu se póte incredintiá totu epitropiei alese de sinodulu bisericescu pentru administratiunea averei bisericesci.

§. 35. Acele comune, cari nu dispunu de midilóce nici pentru a zidí si intretiené o scóla, nici pentru a intemeiá unu fondu scolasticu, potu cere o subventiune anuala din fondurile archidiecepane.

Capu 9.

Autoritatile scóleloru poporale.

a) Autoritatile locale.

§. 36. In scóla si anume pre tempulu prelegerei, invetiatoriulu e singurulu conducatoriu responsabilu si prim'a autoritate in clasa respectiva.

§. 37. Tóte institutele de invetiamentu poporalu stau nemidilocitu sub jurisdictiunea respectivei comune. Comun'a esercéza jurisdictiunea acést'a prin sinodulu si comitetulu parochialu si prin inspectorulu localu.

§. 38. Sinodulu parochialu se compune din toti membrii parohiei pre bazea stabilita in stat. organicu. Sinodulu parochialu e prim'a autoritate scolaria in fiacare comuna; elu decide despre tóte afacerile mai importante ale scólei, alege invetiatori si determinéza salarisarea lor.

§. 39. Sinodulu parochialu alege din sinulu seu éراسi dupa prescriptiunile stat. organicu unu comitetu parochialu, care se insarcinéza si cu portarea afacerilor curente ale scólei. Comitetulu parochialu are sa execute hotaririle sinodului parochialu. Preotulu si invetiatorii locului suntu de a se privi totu-déun'a cá membrii ai comitetului parochialu in ceea ce privesce afacerile scolarie.

§. 40. Inspectorulu scolariu, care va fi preotulu locului, e indetoratu a supraveghia frecventarea, prelegerile si preste totu portarea atátu a elevilor, cátu si a invetiatorilor. Mai departe inspectorulu e organulu, care comunica cu autoritatile mai inalte, reprezentandu comun'a in afara. Facerea diferitelor reporturi totu in sarcin'a inspectorului cade.

b) Autoritatile districtuale.

§. 41. Tóte institutele de invetiamentu poporalu ale unui districtu seu protopopiatu luata la olalta stau sub jurisdictiunea nemidilocita a respectivului districtu seu protopopiatu. Protopopiatulu esercéza acést'a jurisdictiune printr'o representatiune alésa anume.

§. 42. Spre scopulu acést'a se alege, conformu stat. organicu, din partea protopopiatului unu sinodu protopopescu, care tiene cáte o sedintia ordinaria pre fiacare anu. Pentru casuri de lipsa se potu tiené si sedintie extraordinarie. Sinodulu protopopescu are a se ocupá cu afacerile scolarie comune intregului protopopiatu, atátu in ceea ce privesce invetiamentulu, cátu si in ceea ce privesce fondurile scólelor. Elu forméza totu de odata a dóu'a instantia in cestiuini de controversa ale singuratecelor comune.

§. 43. Din partea sinodului protopopescu se alege unu comitetu protopopescu dintre membrii sinodali. Acestu comitetu aduce la deplinire decisiunile sinodului, éra pre de alta parte executéza dupa propri'a s'a hotarire totu feliulu de afaceri, la care e autorisatu din partea sinodulu.

§. 44. Spre a administrá fondulu protopopescu, care dupa impregiurari se folosese atátu pentru scopuri bisericesci, cátu si scolarie, se alege o epitropia de dóue persóne, cari inca facu parte din comitetulu protopopescu.

§. 45. Inspectoru scolariu preste totu protopopiatulu e protopopulu respectivului cercu. Elu presidéza sedintiele sinodului si ale comitetului protopopescu. Dupa o intelegere prealabila cu comitetulu protopopescu inspectorulu va intreprinde excursiuni prin protopopiatu spre a cercetá scólele si spre a se convinge despre sta-

rea lor. Inspectorulu, adeca protopopulu este totu de odata si organulu, care comunica atátu cu autoritatile districtuale, cátu si cu locurile mai inalte. Diferitele reporturi si conspecte in trebile scolarie districtuale cadu in sarcin'a inspectorului districtualu.

c) Autoritatile archidieceesane.

§. 46. Tóte institutele de invetiamentu poporale ale archidieceesei gr.-or. din Transilvani'a stau immediatu sub jurisdictiunea archidieceesei. Archidieceesa esercéza acést'a jurisdictiune prin corporatiuni si persóne alese.

§. 47. Spre acestu scopu archidieceesa alege conformu dispositiunilor din statut. organicu unu sinodu eparchialu, care in totu anulu tiene cáte o sedintia, ocupandu-se pre langa afacerile bisericesci, si cu cele scolarie. Repórtele necesarie, atátu cu privire la invetiamentu, cátu si cu privire la administratiunea scolaria, se voru asterne sinodului in fiacare sedintia, cá se se póta orientá in decisiunile sale.

§. 48. Consistoriulu archidieceesanu cá senatu scolasticu, aduce la indeplinire conclusale sinodului si reguléza ori-ce afaceri, pentru care posiede autorisare din partea sinodului. Tóte repórtele dela inspectorii atátu locali, cátu si districtuali trebuie se tréca prin consistoriulu archidieceesanu scolasticu, care va desbata asupr'a lor in sedintiele sale septemnanarie.

§. 49. Archiepiscopulu presidéza sedintiele sinodului si ale consistoriului. In acést'a evalue e supremulu inspectoru alu tuturor scólelor din archidieceesa si representéza scól'a atátu in launtru, cátu si in afara.

(Va urmá).

Varietati.

(O judecata solomonica). P. Z. comunica urmatori'a sentintia ingenioasa a unui rabinu jidovescu: Inainte de pascile jidovesi doi Jidovi din Bilc'a se asociara la olalta a speculá cu gáscé ingrasiate. Unulu din ei, carele manipulá cu cass'a, bagá banii de pe o gáscá vënduta, fiindu toti de arama, in pántecele altei gáscé smulse; celalaltu Jidovu inse furá banii din gáscá, ceea ce provocá unu conflictu intre speculanti. Furulu negá fapt'a, ér companistulu, neștiendu ce se faca, se duse la rabinu. Acest'a i citá pre ambii inaintea sa si díse inculpatului se arunce toti banii sei marunti intr'unu pocalu cu apa; de se voru cufundá, e nevinovatu. Furulu suridiendu facú întocma; banii firesce se cufundara indata! „Am cástigatu“, díse triumfandu furulu. — „Hotiule!“ i strigá rabinulu revoltatu, cáci pe deasupra apei se aratara stelutie de unsóre, dovéda, ca banii erau din pántecele gáscéi.

Post'a redactiunei.

Dlul Liscanu in Csizér: Numerii dela 12 incóce Ti-s'au espedatu toti.

Dlul Nanu in Satulungu: Numerulu 5, reclamatu la 9 Martisoru, Ti-s'a tramesu deja la 12 ale acelei luni; binevoiesce a intrebá la posta!